

А. В. Воробйовакандидат педагогічних наук, доцент,
доцент кафедри англійської філології та світової літератури
імені професора Олега Мішукова
Херсонського державного університету

БАЗОВІ АСПЕКТИ МЕТОДИКИ НАВЧАННЯ ВІЗУАЛІЗАЦІЇ У ЗАКЛАДАХ ВИЩОЇ ОСВІТИ

У статті розглянуто основи методики навчання візуалізації. Аналіз наукової та науково-методичної літератури дозволив виокремити набір теоретичних знань, практичних умінь і навичок необхідних для розвитку візуальної компетентності студентів. Визначено теоретичні засади навчання візуалізації, що включають знання законів і принципів візуальної риторики. Окреслено вимоги до підготовки візуально грамотної особистості, які передбачають дослідження зовнішнього (графіка, художнє наповнення) і внутрішнього (ідентифікація змісту, інтерпретація) аспектів візуального знаку. Пріоритетними у навчанні візуалізації визначено риторичні принципи, що контролюють відповідність риторичним стратегіям (логос, етос, пафос) під час оцінки та створення візуального матеріалу. Відповідно до риторичних стратегій виокремлено набір якостей зображення (логічність, ясність, точність, стислість, виразність, образність, візуальна дієвість, етичність, доступність, доречність), робота над вдосконаленням яких забезпечує формування вмінь студентів правильно сприймати й продукувати візуальний елемент. Виокремлено три категорії навичок у сфері візуалізації: візуальне читання, що охоплює навички візуального сприйняття, оцінки, інтерпретації та аналізу зображень, знання візуальної граматики та синтаксису, навички візуально-вербального перекладу; візуальне письмо, що включає візуальне створення, продукування та використання зображень під час дієвої візуальної комунікації; додаткові навички візуальної грамотності – візуальне мислення й навички прикладного використання зображень. Роботу над якостями візуального знаку покладено у систему завдань (рецептивно-аналітичні, продуктивно-моделюючі, творчі), що може бути застосована комплексно або вибірково під час викладання різних дисциплін на будь-якому етапі організації аудиторної та самостійної роботи у закладах вищої освіти. Під час дослідження увагу сфокусовано на універсальності й міждисциплінарності процесів візуалізації, що наділяє навчання візуалізації метапредметними, інтегруючими характеристиками. Підкреслено, що ефективна робота з візуальним матеріалом активізує та проблематизує освітньо-виховний процес, стимулює введення нових форм і прийомів навчання, доповнює аудиторну роботу аспектами критичної педагогіки, забезпечуючи розвиток критичного мислення, критичної свідомості студентів.

Ключові слова: візуалізація, візуальна риторика, візуальна грамотність, якість візуального знаку, міждисциплінарність, метапредметність.

Постановка наукової проблеми. Переваги використання візуалізації у сучасному спілкуванні очевидні, адже «візуальні образи діють краще за слова» [1, с. 2]. Вчені (O. Anderson, S. Kardia, K. Gupta, E. August [2], E. Brumberger [3, 4], M. Hocks [5], M. Murray [6], B. Ott, G. Dickinson [7], T. Pellegrini Mason [8], T. Tomlinson [9]) справедливо вважають, що візуалізація стає справжнім «кратівним колом» у тих ситуаціях, коли вербальні складові дискурсу є багатозначними, ідіоматичними, вузькоспеціалізованими, коли комунікація потребує швидкої запланованої реакції.

В епоху інтернету, цифрових технологій та сенсорних екранів, яку справедливо називають «епохою візуалізації» (The Visual Age), зростає необхідність ефективно оперувати візуальними ресурсами. Тривалий час візуалізацію не розглядали як частину продуктивної педагогіки [7], традиційне навчання було зосереджено на аналізі вербальних текстів, зображення сприймалось

нерефлексивно [1; 7]. Як наслідок, сучасні покоління міленіалів і постміленіалів, хоча зазвичай і технологічно підковані, часто візуально неграмотні, не знають, як інтерпретувати, оцінювати та використовувати зображення [1; 4; 10].

Вирішуючи цю проблему, дослідники (L. Brasseur [11], E. Brumberger [3; 4], M. Hocks [5], M. Murray [6], B. Ott, G. Dickinson [7], K. Tomlinson [9]) пропонують вивчати основи візуалізації, спираючись на закони і правила візуальної риторики, що відповідає за ефективність впливу невербальних знаків під час спілкування. Але, наразі візуальна риторика інтегрована в навчальну програму лише як набір естетичних принципів рекламування, засіб презентації ділових проєктів, форма розваги, яка має хоч на мить заохотити сьогоднішніх незацікавлених і неуважних студентів [4; 7]. Дефіцит системності у роботі з візуальним ресурсом пов'язують із відсутністю методики навчання основам візуалізації у ЗВО, нестачею інформації

щодо основних закономірностей введення теоретичних знань та формування відповідних умінь та навичок.

Метою нашої статті є визначення базових аспектів методики навчання основам візуалізації у закладах вищої освіти. Реалізацію мети забезпечують такі завдання: 1) обґрунтувати пріоритет риторичних принципів у навчанні теоретичним основам візуалізації; 2) визначити набір умінь й навичок, формування яких забезпечить розвиток візуальної компетентності студентів; 3) окреслити систему завдань з розвитку вмінь студентів в області візуалізації.

Виклад основного матеріалу. Специфіку вербального й невербального впливу на опонента вивчає риторика. Потенціал законів і принципів риторики для невербальних знаків досліджує візуальна риторика. Цей напрям красномовства зосереджений на візуальній обробці форм та їх значень, на тому як читати (інтерпретувати) візуальні тексти. Закони й принципи візуальної риторики вчені (L. Brasseur [11], M. Hocks [5], M. Murray [6], B. Ott, G. Dickinson [7], M. Pellegrini [12]) вважають теоретичною основою навчання візуалізації. Таку думку пов'язують з методичною функцією риторики: по-перше, вчити аналізувати, створювати й презентувати візуальний матеріал; по-друге, контролювати візуальний матеріал через риторичні стратегії : логос, етос, пафос [3; 4]. Виконання вказаних функцій гарантує раціональність (логос), етичність (етос) й виразність (пафос) невербального знаку, що забезпечує, відповідно, його дієвість, гармонійність та ефективність [12].

Навчання теоретичним основам візуалізації включає роботу з зображенням у двох аспектах: зовнішньому (репрезентативному) і внутрішньому (змістовому, символічному) [5; 13]. Зовнішній аспект відповідає за графічні, зображувальні параметри візуального знаку, вимагає знань законів графічної грамотності [6] та базових концепцій художньо-мистецької діяльності. Внутрішній – концентрує увагу на ідентифікації та інтерпретації змісту зображення, визначенні конотативного й денотативного значень [14], аналізі з точки зору логічності, етичності та естетичності, вивчає його вплив на зміну поглядів, цінностей та особистих якостей комунікантів. Уміння ефективно використовувати «технічний» (графічний) і змістовий підходи до вивчення та продукування візуального знаку робить особистість візуально грамотною [3; 4; 5].

Отже, пріоритет риторичних законів і принципів у навчанні основ теорії візуалізації є очевидним. Риторична традиція вчить правильному сприйняттю візуального знаку, контролю та відповідальності за якість наочного матеріалу. Навчання візуально грамотної особистості включає дослідження зовнішнього (графіка, художнє

наповнення) і внутрішнього (ідентифікація змісту, інтерпретація) аспектів візуального знаку з метою володіння візуальною компетентністю.

Разом з теоретичними знаннями візуальна компетентність вимагає сформованих навичок й умінь в області візуалізації інформації [15, с. 61]. Навички ділять три категорії: візуальне читання, візуальне письмо та додаткові навички візуальної грамотності. Візуальне читання, на думку вчених J. Kedra, R. Žakevičiūtė [1], охоплює навички візуального сприйняття, оцінки, інтерпретації та аналізу зображень, знання візуальної граматики та синтаксису, а також навички візуально-вербального перекладу. Навички візуального письма включають візуальне створення, продукування та використання зображень під час дієвої візуальної комунікації. Дослідники називають додатковими навичками візуальної грамотності візуальне мислення та навички прикладного використання зображень, наприклад, етичного. Якісна сформованість навичок в області візуалізації забезпечує розвиток відповідних умінь [1].

Для виокремлення системи умінь, звернемося до риторичних стратегій (логос, етос, пафос), кожна з яких реалізується у зображенні через низку якостей. Так, риторичний логос вимагає логічності, ясності, точності, лаконічності візуального матеріалу. Пафос контролює виразність, образність та візуальну дієвість. Етос відповідає за етичність, доступність і доречність зображення [16]. Робота з якостями візуального елемента формує вміння студента правильно його сприймати й продукувати. Для впорядкованої та взаємопов'язаної роботи викладача і студента, для створення координованої системи завдань окреслимо набір таких умінь:

- розуміти й використовувати закони логіки, раціональну послідовність під час аналізу та продукування візуального матеріалу (логічність);
- ідентифікувати та інтерпретувати зображення на контекстуальному, метафоричному й філософському рівнях (ясність);
- сприймати й передавати зміст через візуальний знак, добирати візуальні елементи, що точно відповідають цілям і стилю комунікації (точність);
- узагальнювати контент через візуальний образ, обирати найбільш ефективні, дієві візуальні знаки для гранично стислого вираження думки (лаконічність);
- створювати візуальну композиційну стратегію для забезпечення грамотного та інформативного наочно-дієвого матеріалу (візуальна дієвість);
- оцінювати зображення з точки зору етичності, використовувати візуальні ресурси, що відповідають моральним нормам людського співжиття (етичність);
- адаптувати візуальні елементи до вимог аудиторії (доступність);

– вибирати стратегії й тактики візуалізації для гармонізації динаміки спілкування (доречність);

– аналізувати, добирати та застосовувати візуальні ресурси, що створюють яскравий, «живий» емоційний ефект, переконують, закликають до дії, пробуджують інтерес тощо (виразність);

– реалізовувати асоціації через якісний естетичний образ, використовувати метод аналогій для сприйняття й створення візуальних символів (образність);

Таким чином, спираючись на закони і принципи візуальної риторики, візуальна компетентність передбачає сформованість навичок візуального читання й письма, розвиток умінь вдосконалювати якості візуального знаку у рамках риторичних стратегій (логос, етос, пафос).

Методика навчання візуалізації організує теоретичну й практичну діяльність студентів так, щоб розвинути їх здатності правильно розуміти та продукувати візуальний знак [5; 13]. Універсальність й міждисциплінарність процесів візуалізації надає структурі такого навчання метапредметний, інтегруючий характер [6]. Зображення стає інструментом і предметом практичної педагогіки [7]. Педагогічний підхід до використання візуалізації активізує та проблематизує діяльність студентів, заохочує їх «створювати нові сенси» [7, с. 395] і нести за них відповідальність [9]. Візуалізація виступає потужним дидактичним механізмом введення нових форм і прийомів навчання, що суттєво розширює потенціал освітньо-виховного процесу. Крім того, візуальна риторика, володіючи переконливими, конститутивними та епістемологічними механізмами, доповнює аудиторну роботу аспектами критичної педагогіки, забезпечуючи розвиток критичного мислення, критичної свідомості студентів [2; 7].

Дослідники J. Kedra, R. Žakevičiūtė, B. Ott, G. Dickinson впевнені, що візуальні приклади більш точно визначають та конкретизують абстрактні ідеї та «бетонують» їх у пам'яті [1; 7]. Саме тому робота з візуальним матеріалом у ЗВО має стати потужним допоміжним інструментом для практики щоденного спілкування. Головною методичною метою такої роботи залишається зміна позиції студента з пасивної споживачької на активну, критичну, думаючу [6; 9; 11].

Сучасні методичні студії пропонують різноманітні вправи для розвитку вмінь візуалізувати. Вчені стверджують, що на початку роботи студент має визнати потенційну дієвість та переконливу силу візуалізації [5]. Такий крок є необхідним для усвідомлення відповідальності за створення зображення. Традиційно дієвими залишаються інтерактивні завдання, завдання з візуальної інтерпретації вербальних матеріалів через створення презентацій, портфоліо, ілюстрацій, діаграм, інтелект-карт, таблиць, графіків, колажів,

мемів тощо. Задача викладача – обрати той формат, що заохотить студентів перетворити будь-яку «суху теорію» у візуальний ресурс [2; 5]. Так, прикладом успішного викладання основ поезії в університеті ділиться Aljawharah A. Aziz Alfuhayd [17]. Вчений стверджує, що «чим повніше інтерпретують вірш, тим точніше стає уявна картинка студента» [17, с. 86]. Він пропонує ілюструвати вірш, презентувати таку «намальовану поезію» та переконати аудиторію у доцільності спроектованої візії.

Візуальні образи є аналоговими, тобто вони подібні до того, що уявляємо. Тому, на думку дослідників M. Taylor, M. Marrone, M. Tayar, B. Mueller [18] ефективними стають завдання з використання сили аналогії для створення символічного повідомлення: візуальної метафори, метонімії, синекдохи, порівняння тощо. Серед популярних вправ з семіотичної інтерпретації – створення візуальних аргументів, актуальних для різних сфер сучасної комунікації (рекламні об'єкти, графіті, кольорове кодування, пости у соціальних мережах, мему).

Вправи та завдання з розвитку вмінь й навичок візуалізації можна умовно розділити на рецептивно-аналітичні, продуктивно-моделюючі й творчі [16]. Рецептивно-аналітичні дають можливість навчитись правильно ідентифікувати, точно інтерпретувати візуальний матеріал [9; 14; 16]. На думку Tomlinson K. J. [9], на цьому етапі студенту слід донести важливість симбіозу технічної (графічної) майстерності й змісту візуального повідомлення. Аналіз передбачає як детальний (дослідження ефективності елементів образу), так і збірний (оцінка рівня загальної стратегії зображення) підходи. У разі наявності словесного наповнення мають бути задіяні більш комплексні методи оцінювання. Так, вчені T. Portewig, A. Wysocki [13; 19] наголошують на важливості навчити студента усвідомлювати складність симбіозу візуального і вербального та розуміти, як кожен компонент сприяє цілісному сприйняттю. Корисними є вправи, що передбачають суто репродуктивну діяльність, наприклад, імітація, копіювання стилю окремого художника, ілюстратора, дизайнера [20]. Під час такої вправи студенти мають навчитись правильній оцінці риторичної ситуації (намір автора, очікування аудиторії, ефективність, дієвість).

Виконуючи продуктивно-моделюючі завдання, студенти самостійно корегують, добирають, вилучають елементи зображення для зміни комунікативної стратегії, тренуються поетапно переносити вербальне значення у візуальний образ і навпаки. На останньому етапі виконання творчих завдань студенти «мають побачити себе в якості активних продуцентів знань» [5, с. 652], вибудовуючи стратегію переконання й впливу через завершені презентації, проекти або окремі ілюстрації та візуальні образи (метафори, метонімії, синекдохи

і т. і.). Дослідники застерігають від перманентного використання застарілого стилю презентацій через процес проєктування у PowerPoint як монологу зосередженого лише на доповідачі [4, с. 465]. Вчені пропонують вводити обов'язковий елемент інтерактивного обговорення, надавати можливість для створення роздаткових матеріалів і практичних завдань для комунікантів. Творчі завдання можна вважати контрольними. Важливо також пам'ятати, що для оволодіння візуальною компетентністю необхідно отримати достатній досвід у виконанні всіх трьох типів завдань.

Висновки і пропозиції. В епоху візуалізації (the Visual Age), для якої характерними є компресія обсягу вербальної інформації та збільшення частки невербальної, пріоритетними стають вміння правильно сприймати візуальний матеріал та якісно його створювати. Потреби соціуму спонукають сприймати зображення продуктивно-творчо і продуктивно-педагогічно.

З метою вдосконалення роботи з візуальним ресурсом у ЗВО слід володіти базовими аспектами методики навчання основам візуалізації. Теоретичні засади такого навчання включають оволодіння знаннями з візуальної риторики та основами графічної грамотності. Практичні уміння студентів формуються у процесі вдосконалення риторичних якостей (логічності, ясності, точності, стислості, виразності, образності, візуальної дієвості, етичності, доступності, доречності) візуального знаку у рамках риторичних стратегій (логос, етос, пафос) під час виконання відповідного типу завдань (рецептивно-аналітичних, продуктивно-моделюючих, творчих). Універсальну систему завдань використовують міждисциплінарно, інтегруючи в структуру аудиторної або самостійної роботи.

Дослідження проблеми контролю й оцінки візуального матеріалу, визначення критеріїв оцінювання діяльності студентів під час роботи з зображеннями може стати пріоритетом для майбутніх наукових розробок.

Список використаної літератури:

1. Kedra J., Žakevičiūtė R. Visual literacy practices in higher education: what, why and how? *Journal of Visual Literacy* 38 (1–2). 2019. <https://doi.org/10.1080/1051144X.2019.1580438>
2. Anderson O., Kardia S., Gupta K., August E. Are we teaching our students visual communication? Evaluation of writing assignments in public health. *Journal of Visual Communication in Medicine*. 43:1. 2020. p. 62–65. DOI: 10.1080/17453054.2019.1698943
3. Brumberger E. Resisting the Lure of Technology-Driven Design: Pedagogical Approaches to Visual Communication. *Journal of Technical Writing and Communication*, 2010. 40 (4); p. 459–471. DOI: 10.2190/TW.40.4.f
4. Brumberger E. Visual literacy and the digital native: an examination of the millennial learner. *Journal of Visual Literacy*, 30, 2011. p. 19–46. doi: 10.1080/23796529.2011.11674683
5. Hocks M. E. Understanding visual rhetoric in digital writing environments. *College Composition and Communication*. 54. 2003. p. 629–656.
6. Murray M. D. Leaping Language and Cultural Barriers with Visual Legal Rhetoric. 2015. 49 *U.S.F.L. Rev.* 61–93. URL https://papers.ssrn.com/sol3/papers.cfm?abstract_id=2496736
7. Ott B. L., Dickinson G. Visual Rhetoric and/as Critical Pedagogy. *The SAGE Handbook of Rhetorical Studies*. SAGE Publications, 2009, p. 391–406. DOI: <https://dx.doi.org/10.4135/9781412982795>
8. Pellegrini Mason T. The Ethics and Effectiveness of Rhetorical Strategies Employed by Environmental Groups and the Palm Oil Crisis. 2016. *Global Honors Theses*. 41. URL: https://digitalcommons.tacoma.uw.edu/gh_theses/41
9. Tomlinson K. J. Visual Rhetoric: A Case for Visual Literacy in the Classroom, *Channels: Where Disciplines Meet*: 2016. Vol. 1: No. 1, Article 9. DOI: 10.15385/jch.2016.1.1.9
10. Emanuel R., Baker K., Challons-Lipton S. Images every American should know: developing the 'cultural image literacy assessment-USA'. *Journal of Visual Literacy*, 35, 2016. 215–236. doi: 10.1080/1051144X.2016.1278089
11. Brasseur Lee. Florence Nightingale's Visual Rhetoric in the Rose Diagrams. *Technical Communication Quarterly*. 2005, 14: 161–182. DOI:10.1207/s15427625tcq1402_3
12. Pellegrini Mason T. The Ethics and Effectiveness of Rhetorical Strategies Employed by Environmental Groups and the Palm Oil Crisis. 2016. *Global Honors Theses*. 41. URL: https://digitalcommons.tacoma.uw.edu/gh_theses/41
13. Wysocki A. F. Impossibly Distinct: On Form/Content and Word/ Image in Two Pieces of Computer-Based Interactive Multimedia. *Computers and Composition*. 2001. 18. 209–34.
14. Danesi M. Visual Rhetoric and Semiotic. *Oxford Research Encyclopedia of Communication*. 2017. URL: [doi:10.1093/acrefore/9780190228613.013.43](https://doi.org/10.1093/acrefore/9780190228613.013.43)
15. Друшляк М.Г. Словник «візуальної» освіти: графічна компетентність і візуальна компетентність. *Фізикоматематична освіта*. 2019. Випуск 3(21). С. 59–65.
16. Воробйова А.В. Особливості навчання основам риторичної візуалізації у ЗВО. *Мат-ли Міжн. науково-практич. конф. «Пріоритетні напрями філологічних, лінгводидактичних і соціально-*

- комунікаційних досліджень». Херсон, 2022. С. 88–90.
17. Aljawharah A. Aziz Alfuhayd. Verbal and Visual Arts Engagement in University Classroom. *Journal of language, literature and culture*. 2021, VOL. 68, NO. 2, 84 –100. DOI: <https://doi.org/10.1080/20512856.2021.1938955>
18. Taylor M., Marrone M., Tayar M., Mueller B. Digital storytelling and visual metaphor in lectures: a study of student engagement. *Accounting Education*. 2018. 27(6). 552–569. URL: <https://doi.org/10.1080/09639284.2017.1361848>
19. Portewig Tiffany Craft. Making Sense of the Visual in Technical Communication: A Visual Literacy Approach to Pedagogy. *Journal of Technical Writing and Communication*, 2004. 34 (1&2): 31–42. DOI:10.2190/FGJ6-UETB-9CA6-5PC3
20. Albers P. *Visual Discourse Analysis. New Methods of Literacy Research*. 2013. Routledge Pages 14 eBook URL: file:///C:/Users/User/Downloads/Visual_Discourse_Analysis.pdf

Vorobiova A. The basic aspects of teaching visualization at higher educational institutions

The article deals with the basic aspects of teaching visualization. The analysis of scientific and methodological literature made it possible to single out a set of theoretical knowledge, practical abilities and skills necessary for the development of students' visual competence. The theoretical principles for visualization training, including the laws and principles of visual rhetoric, are determined. The article outlines the requirements for the training of a visually literate person which involve the study of external (graphics, artistic content) and internal (identification of content, interpretation) aspects of a visual image. Rhetorical principles that control compliance with rhetorical strategies (logos, ethos, pathos) during the evaluation and creation of visual material are defined as the priorities in visualization education. In accordance with rhetorical strategies, a set of image qualities (logic, clarity, accuracy, brevity, expressiveness, imagery, visual effectiveness, ethics, accessibility, appropriateness) is singled out. Improving the image qualities ensures the development of students' skills to perceive and produce a visual element correctly. Three categories of skills in the field of visualization are distinguished: visual reading including the skills of visual perception, evaluation, interpretation and analysis of images, knowledge of visual grammar and syntax, skills of visual-verbal translation; visual writing involving the visual creation, production, and use of images in effective visual communication; additional skills of visual literacy consisting of visual thinking and skills in applied use of images. Training on improving the visual image qualities is assigned to a system of tasks (receptive and analytical, productive and modeling, creative). The system can be applied comprehensively or selectively during the teaching of various disciplines at any stage of classroom and independent work. The research is also focuses attention on the universality and interdisciplinary nature of visualization processes, that gives visualization training metasubject, integrating characteristics. Effective work with visualization activates and problematizes the educational process, stimulates the introduction of new techniques and methods of learning, complements the student activities with aspects of critical pedagogy, ensuring the development of student critical thinking and critical consciousness.

Key words: visualization, visual rhetoric, visual literacy, visual image quality, interdisciplinarity, meta-subjectivity.